

## IRODALMI SZEMLE.

### Alsó Fehérvármegye monographiája.

I. köt. 1 rész. *Dr. Cserni Béla: Alsófehérvármegye története a római korban.* Nagy-Enyed, 1901. 457. l.

Az Alsófehérvármegye Monographiáját összeállító bizottság a megyének a római hódítás alatti történetének megírásáért dr. Cserni Béla gyulafehérvári tanárt bízta meg. E szép, de nagy és nehéz feladat megoldására dr. Cserni a leghivatottabb, ki csaknem egy fél-századon át gyűjtötte hangyaszorgalommal az idevágó adatokat és hosszas ásatásokat végzetetett, melyeknek eredményeit az Alsófehérvármegyei Tört. és Rég. Egylet évkönyveiben dolgozta föl.

E kor történetének megírásához látszólag óriási anyag áll rendelkezésre, de telve van hiányokkal, sőt nagy része teljesen megbízhatatlan. Szerző kiváló éléslátással és szakértelemmel választotta ki a megbízható forrásokat s ezeket összehasonlítva saját kutatásainak gazdag eredményeivel írta meg munkáját.

Alsófehérvármegye, Erdély egyik vezérmegyéjének története földrajzi fekvésénél fogva természetesen összefüggésben van egész Dacia, illetőleg Erdély történetével s így az, mit a kutatás ezen tartomány történetéből ki tudott deríteni, az Alsófehérvármegye területére is vonatkozik. Szerző is, hogy a megyének a római hódítás és az azt követő korszakok történetét feltárja, egész Dacia történetével foglalkozik, sőt a római hódítás előtti eseményekre is visszapillantást vet.

A munka három részre van felosztva. Az első részben a megyének a római hódítás előtti területével foglalkozik.

Bár rendkívül gazdag leletek jutottak napfényre, még sem alkothattunk magunknak azokból világosabb történeti képet Erdély ósrégi állapotáról. Erdély régibb története mély homályba van burkulva, így Alsófehérvármegyéé is.

A régi görög írók a Duna melléki országokat mind Trárcziához számították, csak mikor az ittlakó népek közül a dákok mint uralkodók kiemelkedtek, lett ismeretesebb Dacia területe.

Rövid vonásokban adja Dacia földrajzát, Decebal hadjáratai s a rómaiak szégyenletes adófizetése után rátér Traján hadjárataira s el-

mondja Dacia meghódítását. A megye területe már akkor főszerepre jutott Daciában. Előbb Dacia Superiorhoz tartozott, majd Antonius Pius (Kr. u. 137—161.) alatti felosztáskor a tartomány középső része Dacia Apulensis lett Apulumról, a megyében akkor már virágzó városról elnevezve, mely később Ulpia Trajana után az egész tartomány főhelye, s a hadseregnek és helytartónak székhelye lett. Tehát Daciának katonai és politikai élete Alsófehérmegyében összpontosult.

A második részben a meghódított tartomány történetét írja meg a rómaiak kivonulásáig.

M. Ulpius Trajanus hódító hadjáratai következtében Dacia római provincia lesz. Az ország a hosszas háboruk s az életben maradtaknak a szomszédos népekhez való kivándorlása folytán majdnem néptelenné vált. Traján első gondja tehát a benépesítés s a tartomány szervezése volt. Róma minden tartományából jöttek ide gyarmatosok, a mely körülmény két nagy előnnyel volt Rómára. Magokkal hozták a római szokásokat, életmódot, ipart, kereskedelmet s a mi fő, római nyelvet az új tartományba, másodszer megerősítették a tartományt rómaiakkal vagy az ezekkel rokonszenvező népekkel. A világ minden részéből, Itáliából, Epirusból, Hispaniából, Dalmáciából, Britanniából, Ázsiából, Afrikából stb. kerültek Daciába gyarmatosok. E népvegyülék művelte a bányákat s alapította a községeket és városokat, melyeknek számát szerző 48—50-re teszi, s Alsófehérmegye területén 7-et említ.

A római kormányzat, közigazgatás és igazságszolgáltatás magával hozta, hogy a szétfekvő tartományok jó utakkal legyenek összekötve a központtal, Rómával. Alsófehérmegyében sok ilyen útnak van meg a nyoma. Épen itt húzódik végig a főútvonal és számos mellékút bizonyítja, hogy a megye kellőképen fel volt karolva.

Szerző alapos tanulmányozás és gazdag leletek alapján kimutatja, hogy a megye területén 63 római telep volt. Leírja ezeknek fekvését, majd Apulumnak, mint a megye területén levő legnagyobb és nemcsak vidékére, hanem az egész tartományra nézve is nagy befolyással bíró város történetét tárgyalja. Leírja álló táborának megalapítását, a legiók szervezését és széthelyezését s a XIII. legionak, mely Apulum házi legioja volt, katonai életét és felsorolja lehető részletességgel tisztikarát.

Majd a rómaiak köz-, magán- és egyesületi életével, vallási viszonyaival és temetkezési emlékeivel, pénzügyi viszonyaival foglalkozik. Leírja az apulumi pénzverdét s időrendben felsorolja az ott vert circa 42 féle római pénzt. A harmadik részben felsorolja a megye területén talált összes római régiségeket, melyek az írott történelem hézagait rendkívül gazdagon pótolják s kézzel foghatóan, csalhatatlanul tanuskodnak a rómaiak nagyságáról. Az ipar és művészet körébe vágó leleteket be is mutatja 45 saját felvételű fényképben. Egy rendkívül

gazdag és érdekes gyűjteményt ad lelhelyek szerint sorrendben felsorolva a megye területén talált kőfeliratokat, összesen 557: az egyes bányákban talált viasztablákat, 129 féle téglabélyeget.

A munkához hat térkép van mellékelve, melyeken fel van vannak tüntetve a tartomány s a megye határai, a római utak irányai, a helyek, hol római tábor volt, s a hol a római hódítás korából leleteket kaptak, az Apulumban feltárt fürdő és templomnak alapfalai. E térképek és mind szerzőnek nagy ügyszeretettel folytatott ásatásai alapján és rajzai szerint készültek.

A munkának e része valódi kutforrásul szolgálhat a római hódítás történetének kutatói számára.

Ugy általánosságban, mint részleteiben alapos kutatótanulmányozással, kiváló nagy szorgalommal és helyes kritikával írta meg dr. Cserni a monographiának ezen részét, mely úgy Alsófehérmegyére, valamint általában hazánkra nézve is igen fontos munka, s méltó a megye előkelő történelmi szerepéhez.

Tóth Ernő.

### **A székelyek intézményei a legrégibb időktől az 1562-iki átalakulásig.**

Irta: *Connert János*. Kolozsvárt. Nyomatott Gombos Ferencz könyvnyomdájában. 1901. 8° 131. l.

A Székely Oklevéltár becses, de eléggé ki nem aknázott adatai alapján írt ezen inkább jogtörténeti értekezés a székelyek legrégibb jogi intézményeit mutatja be 1562-ig, melyben a szerző nem állít fel ugyan új hypothesiseket, hanem helyes kritikai érzékkel csupán az oklevelekre támaszkodik s ezek alapján adja elő nemcsak a székelyek jogtörténetét, hanem a tárgy természetéből kifolyólag egyúttal legrégibb történelmüket.

A bevezetésben röviden ismerteti a „székely“ szó etymológiájáról (Hunfalvy, Szabó K.), valamint a letelepedés körülményeiről felállított hypothesiseket, mely utóbbiak eo ipso tulajdonképen a székelység eredetének kérdésével függnek össze. Az az összefoglalás azonban, melyben ezekről az elméletekről beszámol, nem eléggé teljes; Thurynek az avar-székely continuitást hirdető hypothesisét (L. Erdélyi Múzeum 1898. II.—V. f.) legalább nem látjuk felemlítve, pedig elméletét, ha nem is épen módszerében, de végeredményben mások is, pl. Sebestyén Gyula is magáévá tette. (L. Ethnographia. X. évf. 24. l.) Connert a maga részéről valószínűnek tartja, hogy a székelyek a honfoglalás idejében már le voltak telepedve e területre.

A letelepedés körülményeiről bővebb ismereteink — adatok hiányában — nincsenek, tehát nem dönthető el, vajjon a székelyek először